

KAKSI TIETOKONEOHJELMAA KIELENHUOLLOSTA

KIELEVÄ. Kielenhuollon tietokoneohjelma. Suunnittelu äidinkielen lehtori, fil. maist. Aulis Rintala, ohjelmointi tekniikan ylioppilas Mikko Rintala. Uno-Soft, Tampere 1994. Koulukohtainen kopiointioikeus.

OIKIO. Tietokoneavusteinen oikeakielisyysohjelma, versio 1.2. Sisältö FM Milja Husu, ohjelmointi FK Raimo Husu. Tietokara Oy, Vantaa 1994.

Äidinkielen alueista kielenhuolto ja oikeakielisyydet ovat ne, joiden opettamiseen ja oppimiseen tietokoneohjelmat tuntuisivat soveltuvan luontevimmin. Tällaisia ohjelmia onkin tullut markkinoille ainakin viime vuosikymmenen alusta asti. Olemme saaneet testattavaksemme ja arvioitavaksemme niistä kaksi: Kielevän ja Oikion, joiden molempien tekijät ilmoitta-

vat, että ohjelmien sisältö on tarkistettu Kielitoimistossa. Kielevä-ohjelman esittelee Laila Lehikoinen, Oikion Anneli Lieko.

Kielevä-pakettiin, jonka olemme saaneet käyttöömmemme, sisältyy esittelylevykkeet kolmesta eri ohjelmistosta, jotka ovat opastava kielenhuollon tietokoneohjelma Kielevä 4, muunneltava kielenhuollon testi- ja kokeidenpito-ohjelma Kielevä 3 Edit sekä

Lotto-Kielevä. Ohjelmat toimivat Dosympäristössä ja verkossa mutta eivät Windowsissa.

Kaikkien ohjelmien tehtävät ovat samoja tai suunnilleen samoja. Ero on käyttötarkoituksessa. Kielevä 4 on tähdätty lähinnä asioiden opettamiseen ja opiskeluun. Tehtävän suoritettuaan oppilas saa tiedon, onko vastaus oikea vai väärä, säännön, johon oikea vastaus perustuu, ja mahdollisesti muuta tietoa opeteltavasta asiasta. Ohjelman avulla opettaja voi kuitenkin myös testata oppilaiden tietoja ja pitää kokeita. Kielevä 3 Edit on tarkoitettu testaukseen ja kokeiden pitämiseen. Esittelylevykkeessä siihen sisältyvät suunnilleen samat tehtäväsarjat kuin Kielevä 4:ään, kuitenkin niin, että ohjelma antaa vain tiedon vastauksen oikeellisuudesta mutta ei sääntöjä tai muuta informaatiota. Opettaja voi muokata ohjelmaa kulloisellekin oppilasryhmälle sopivaksi, sillä kaikkien tehtäväsarjojen osiot ovat muutettavissa toisiksi. Vain tehtävien ja valintatehtävissä vaihtoehtojen määrä säilyy vakiona. Lisäksi ohjelma sisältää apuohjelman, jolla oppilaiden edistymistä on mahdollista seurata. Lotto-Kielevän käyttötarkoituksesta ja sisällöstä on vaikea sanoa mitään, koska esittelylevykeen vauhti on sellainen, että ohjelmaa on mahdoton seurata. Myöskään mukana olevista esittelypapereista ei täysin selviä, mikä loppujen lopuksi on Lotto-Kielevän funktio muiden Kielevä-ohjelmien rinnalla. Näyttäisi siltä, että tämäkin on lähinnä oppilaiden edistymisen seuraamiseen ja kokeiden pitoon tarkoitettu ohjelma. Oppilaiden tulokset on sen avulla mahdollista saada näkyviin taulukoina tai graafisina esityksinä. Ohjelman muunneltavuudesta ei ole tietoa, joten ilmeisesti on tarkoitus käyttää siihen alun perin sisältyviä tehtäviä sellaisinaan. — Seuraavassa tarkastellaan lähinnä Kielevä 4 -ohjelmaa, koska siihen sisältyy myös säännöstö ja koska muiden ohjelmien

tehtävät ovat esittelylevykkeissä samat tai jokseenkin samat kuin Kielevä 4:ssä.

Kielevä 4 sisältää kahdeksan tehtäväsarjaa, jotka tekijän mukaan »on tarkoitettu oppilaiden oikeakielisyyden testaamiseen ja opettamiseen melkeinpä kaikissa koulumuodoissa, osittain jopa ala-asteella». Laatiija Aulis Rintala suosittaa lisäksi, että ohjelmaa käytettäisiin tarvittaessa myös opettajien ja koulun muun henkilökunnan hyväksi, ja Kielevä 3:n esitteessä viitataan myös opisto- ja korkeakoulukäyttöön. Aineistoon tekijä on koonnut esimerkkejä, jotka hänen äidinkielenopettajan urallaan ovat osoittautuneet pahimmiksi oikeakielisyyden kompastuskiviksi. Rintalan mielestä tietokoneen käyttö tuo kaivattua piristystä »usein niin kuivahkoon» kielenhuollon opetukseen. Tietokoneen pistetaulukot vetoavat hänen mukaansa oppilaiden kilpailuviettiin, ja jopa lukiongelmaiset ja muut erityisoppilaat harjoittelevat mielellään tietokoneen avulla vaikka saattavat pelätä, jos joutuvat kirjoitustilanteisiin.

Tehtäviä on seuraavista aiheista: vierassanojen kirjoittaminen, välimerkit, numeromerkinnät, yhdyssanat ja iso ja pieni alkukirjain, *otta-* ja *oitta-*verbit ja eräät yksittäiset kirjoitusongelmia tuottavat sanat. Kaikki tehtävät ovat siis ortografian alalta. Yleensä ne myös ovat samantyyppisiä valintatehtäviä: kahdesta tai kolmesta vaihtoehdosta on valittava oikea. Kun oppilas on tehnyt valintansa, ohjelma kertoo, onko se oikea, antaa säännön ja lisäksi vierasperäisistä sanoista selittää sanan merkityksen tai antaa suomenkielisen vastineen. Kunkin tehtäväsarjan lopussa harjoittelija saa tietää saavuttamansa pistemäärän ja ohjelma palkitsee häntä kiitoksin tai rankaisee moittein. Seuraavassa analysoin eri tehtäviä tarkemmin.

Vierassanojen kirjoittamista opettava tehtäväsarja sisältää 30 valintatehtävää, joissa kussakin on kaksi vaihtoehtoa. Teh-

▷

tävien tyyppiervalikoimaan tekijä ilmoittaa pyrkiensä saamaan mahdollisimman monenlaisia tapauksia. Kaikki tehtävät käsittelevät kuitenkin vain konsonanttien tai vokaalien pituutta, esim. *symboli – symboli*, *kraateri – kraatteri*. Esimerkiksi vierasanojen taivutuksesta tai vierasperäisistä nimistä ei ole harjoituksia. Säännöistä vain osa on sellaisia, joita on helppo soveltaa muihinkin samantyyppisiin tapauksiin. Paljon on sen sijaan sääntöjä, jotka ovat liian epämääräisiä tai vaativat sellaista pohjatietoa, jota oppilailla tuskin on, jos he näitä harjoituksia tarvitsevat, esim. *oopiumi*: »Älä luota *p*:n suhteen ääntämykseen»; *sentimentaalinen*: »Älä sekoita *sentti*-sanaan»; *aggressiivinen*: »Latinan mukaisesti kaksi *g*-kirjainta.» Joskus sääntöä ei edes yritetä antaa: *samppanja*: »Vrt. *kampanja*»; *kraatteri*: »Usko tai älä, sanassa on kaksi *t*:tä»; *renessanssi*: »Tässä sanassa on todellakin neljä *s*-kirjainta»; *hierarkkinen*: »Mutta yhdellä *k*:lla: *hierarkia*.» Harjoitusarjasta jää tuntu, että oppilas saattaa sen avulla oppia muistamaan näiden 30 sanan kirjoitusasun, mutta perin kyseenalaista on, minkä verran hän pystyy soveltamaan saamaansa oppia muihin sanoihin. Vierassanoista annetaan myös merkityksenselitykset, joissa kerrotaan pyrityn lyhyteen; lähteenä on nähtävästi ollut Nykysuomen sivistyssanakirja, vaikka asiaa ei mainitaakaan.

Tehtäväsarja välimerkkien käytöstä sisältää 20 valintatehtävää, joissa kussakin on kolme vaihtoehtoa. Useimmissa tehtävissä on kyse suoran esityksen välimerkkittämisestä. Joissakin vaihtoehtoisissa ei ongelma kuitenkaan ole vain väärässä välimerkkityksessä, vaan kyse on suoran ja epäsuoran esityksen sekoittamisesta, esim. *Äiti sanoi minulle, että minun pitäisi mennä suihkuun. / Äiti sanoi minulle, että: »minun pitäisi mennä suihkuun.»* Vaikka tehtäviä ei ole kovin monta, mukaan on otettu myös suh-

teellisen harvinaisia tapauksia, esim. »*Seis!*» *poliisi huusi ja jatkoi: »Tule esiin kädet ylhäällä!*» Suoraa esitystä viljelevät koululaisista eniten varmasti peruskoululaiset, jotka vielä kirjoittavat aineikseen satuja ja kertomuksia. Esimerkkien sisältökin viittaa siihen, että ne on tähdätty lähinnä suhteellisen nuorille kirjoittajille. Näitäkin ajatellen harjoitusarja on kuitenkin perin yksipuolinen. Eniten ongelmia aiheuttavat todellisissa kirjoitustilanteissa varmasti pilkkusäännöt, jotka olisivat kaivanneet huomattavasti enemmän harjoituksia, mieluiten aivan oman tehtäväsarjansa. Kannattaa myös miettiä, ovatko vaihtoehtotehtävät paras mahdollinen tai ylipäättään edes järkevä tapa opettaa ja testata välimerkkien hallintaa. Ainakin nyt joidenkin vaihtoehtojen tapaiset virheet tuntuvat olevan mukana vain siksi, että kolmaskin vaihtoehto on tarvittu, esim. *Rehtori kuulutti »:Koulu loppuu tänään kello 14.»*

Numeromerkintöjä on mahdollista opetella 20 valintatehtävällä, joissa kussakin on kolme vaihtoehtoa. Kaikissa harjoitellaan päätteen liittämistä numeroon, joko arabialaiseen tai roomalaiseen. Mukana on sekä perus- että järjestyslukuja. Säännöt jäävät sikäli epämääräisiksi, että vaikka kussakin tehtävässä ilmoitetaankin, mikä on kyseen tuleva pääte, missään ei yleisemmin selvitetä, miten lukusanasta yleensä löytää päätteen, järjestysluvun tunnuksen ja varatalon. Muutenkin ohjeet ovat melkoisen ylimalkaisia.

Kolme tehtäväsarjaa, yhteensä 80 valintatehtävää, joissa kussakin on kaksi tai kolme vaihtoehtoa, käsittelee yhdyssanoja ja ison ja pienen kirjaimen käyttöä. Tehtäväsarjoja ei ole eriytetty niin, että yksi keskittyisi vaikkapa yhteen ja erikseen kirjoittamiseen, toinen yhdysmerkin käyttöön ja kolmas isoon ja pieneen alkukirjaimeseen, vaan kaikkiin sarjoihin sisältyy kaikkia näitä ongelmia. Oppimisen kannalta asioi-

den vähittäinen esittäminen olisi ilmeisesti antoisampaa. Mikään ei silti estäisi testissä tai kokeessa yhdistämästä pulmia. Esimerkistö on sikäli ongelmallista, että se sisältää runsaasti melko harvinaisia tai suorastaan yksittäisiä tapauksia. Näitä olisi varmasti voinut karsia ja lisätä vaikkapa sellaisia yhdyssanoja, joissa alkuosana on substantiivin genetiivi, joskin näiden harjoitteluun tarvittaisiin myös lauseyhteys. Kun ohjelman pitäisi kelvata myös peruskoulun ala-asteella ja jopa erityisoppilaiden opetuksessa, kaipaisi mukaan myös yhdyssanoja, joiden alkuosa on substantiivin nominatiivi.

Yhdyssanoista ja ison ja pienen kirjaimen käytöstä annetut säännöt jäävät usein liian ylimalkaisiksi, jotta niiden avulla voisi oppia muuta kuin kyseisen tapauksen kirjoittamisen. Esimerkiksi pareista *muinainsaksalainen / muinainsaksalainen, eläkeikä / eläke-ikä, Kaukoitä / Kauko-itä, mestaripelaaja / mestari-pelaaja* perustellaan yhdysmerkittömän kirjoitusasun oikeellisuus lakonisesti vain toteamalla, että mitään syytä yhdysmerkin käyttöön ei ole. Yhdysmerkillisen asun valinnee oppilaan mielestä syytä kuitenkin ilmeisesti on ollut! Yhtä vähän auttaneet ohje, jonka mukaan pitää kirjoittaa »Pienellä kirjaimella ilman yhdysmerkkiä erisnimialkuiset yhdyssanat», esim. *irlanninsusikoira, pirkkalankoi-vu, runebergintorttu, ruotsinsuomalainen* eikä *Irlannin susikoira* jne. Ongelmana lie-nee tällaisissa nimenomaan se, ovatko sanat yhdyssanoja vai eivät, ja siitä ei ohje anna minkäänlaista selvitystä, ts. se ei lainkaan käsittele sitä asiaa, joka tehtävässä on keskeisin. Sama vika vaivaa monia muitakin tapauksia. Sanaparissa *iki-ihana / iki ihana* näyttäisi ongelmana olevan, kirjoitetaanko vahvistuspartikkeli adjektiivin kanssa yhteen — jolloin tietysti on tarpeen yhdysviiva — vai erikseen, mutta ohje käsittelee vain yhdysmerkkiä: »Yhdyssanan

alkuosa loppuu samaan vokaaliin, jolla seuraava alkaa.» Samoin tapauksessa *Karjalankannas / Karjalan kannas* ongelmana on yhteen tai erikseen kirjoittaminen, mutta ohje selvittää vain paikannimen perusosan pienikirjaimisuutta: »Kaksiosaisen paikannimen jälkiosa pienellä alkukirjaimella, jos se on yleisnimi.»

otta-, *oitta-*verbejä harjoittavassa tehtäväsarjassa on 30 valintatehtävää ja niissä kussakin kaksi vaihtoehtoa, ensin osa ohjelman kannalta keskeistä sanastoa: *kehottaa, erottaa, korottaa, teroittaa, irrottaa* jne. Sääntönä annetaan kaikkiin esimerkkeihin tuttu ohje, jonka mukaan kirjoitusasun ratkaisee se, onko kantasana *a-*, *ä-* vai *o-*, *ö-*loppuinen. Erikseen huomautetaan kantasannattomista verbeistä, deskriptiivisanoista ja vanhahtavista ilmauksista, mutta useampitavuisista kannoista ei mainita mitään (esim. *autio > autioittaa*). Välttämätöntä olisi myös ilmoittaa jokaisesta sanasta kantasana tai muu syy, jonka mukaan *i:*llisyys tai *i:*ttömyys ratkaistaan. Itsekseen oppilaan voi olla vaikea ymmärtää, miksi on esim. *hajottaa, harjoitella, viekoitella*.

Muita ortografiaongelmia opettava tehtäväsarja on ainoa, jossa ei ole valintatehtäviä. Sen sijaan annetaan 20 lyhyttä lausetta, joissa kussakin osa sanoista on kirjoitettu väärin. Ohjelma kertoo, montako virhettä lauseessa on, ja tehtävän suorittajan on korjattava sanat yksitellen. Ongelmia ovat esim. *i:n* jälkeinen *j* (esim. *aion, ristiäiset, reiästä* mutta *sijoittua, peijaiset, armeija*), *u:n* jälkeinen *v* (esim. *lauantai, hauen, leuassa* mutta *vauva*), loppukahdennuksen merkitsemättä jättäminen (esim. *otapa, lie nekään, rannekello, tervetullut*), eräiden sanojen nasaalin tai likvidan pituus (esim. *takimmainen, kuulemma* mutta *viimeinen, kamari, sydämellinen, mitali, piirustus*), komparatiivin ja superlatiivin *mp* (esim. *suurimpia, kauempaa*) sekä *pa-*, *pä-*liitepartikkeli *n:n* jäljessä ja eräät muut ääntämyk-

sen assimilaatiotapaukset (esim. *onpas, kunpa; kaikenlainen, suurenmoinen*). Annetut säännöt ovat tässä ryhmässä ymmärrettävästi pitkälti sanakohtaisia. Kun esimerkiksi kilauseisiin on sijoitettu ongelmatapauksia joskus jopa viisi, niistä tulee helposti teennäisiä tähän tapaan: »Empä enään aijo kovin kauvan vaijeta», »Muijat tuijottivat taimmaisesta reijästä», »Vartioilla oli karhunpeiaisissa suurenmoiset vertyttelypuvut».

Kielevä-ohjelma on sisällöltään suppea ja yksipuolinen. Oikeakielisyys ja kielenhuolto ovat ohjelman tekijälle ilmeisesti vain ortografiakysymyksiä, sillä mitään muita asioita ei käsitellä. Ortografiainkin opetukseen ohjelma on niukka ja yksitoikkoinen, sillä miltei kaikki tehtävät ovat valintatehtäviä eikä niitä ole kovin runsaasti. Opastavan ohjelman tehtävistö, joka ei ole muokattavissa, tuntuu pitkälti knoppikoelmalta, jonka avulla pystyy opettelemaan lähinnä vain annetut oikeinkirjoitustapaukset mutta ei muuta. Opastavasta ohjelmasta ei ole siis suurtakaan hyötyä, jos opettaja kokeiden pitoa varten hankkii muokattavan ohjelman ja vaihtaa sen tehtävät.

Suuri Kielevä-ohjelmiston pulma on se, että sitä ei ole kohdennettu selkeästi millekään ryhmälle. Esimerkiksi vierassanoissa ja yhdyssana- ja sanaliittoharjoituksissa on paljon sellaista ainesta, joka on selvästi liian vaikeaa peruskoulun ala-asteelle ja ehkä yläasteen alkuunkin. Toisaalta esimerkiksi välimerkkitehtävät ja sekalaisten ortografiaongelmien harjoitukset ovat sisällöltään siinä määrin naiiveja, että niitä tuskin tekee mieli tarjota esimerkiksi lukiolaiselle.

Kielevä-levykkeiden mukana seuraavat esitteet ovat kovin puutteelliset. Vain työllästä saa selville niinkin perustavan asian kuin mihin kolme erilaista ohjelmaa oikeastaan on tarkoitettu, eikä laitteistovaatimuksista tai ohjelmiston vaatimasta levyti-

lasta anneta minkäänlaista tietoa.

Kaikkiaan Kielevä-ohjelmassa on niin paljon puutteita ja heikkouksia, että sitä ei mielestäni voi suositella kenenkään käyttöön, semminkään kun koko ohjelmistopakettin hinnaksi tulee 3 530 mk.

*

Oikio on Windows-ympäristöön sijoitettu graafinen oppimateriaali itsenäiseen oikeakielisyyskäytänteiden opiskeluun. Se koostuu 21 tiedostosta; tilaa se vie 724 kB. Laitteiston ja ohjelmiston minimivaatimuksena on kahden megatavun keskusmuisti, 1,7 megatavua vapaata kiintolevytilaa, DOS 3.3 tai Windows 3.0. Ohjelmassa liikutaan hiiren avulla.

Oikio on tarkoitettu käytettäväksi yläasteella, lukiossa ja muissa keskiasteen oppilaitoksissa sekä aikuiskoulutuksessa. Ohjelmaa voivat samatkin opiskelijat käyttää useita kertoja, sillä esimerkkiaineistoa on paljon ja kone arpoo näytölle joka kerta eri esimerkit. Oikio vastaa oppi- ja harjoituskirjaa. Se sisältää runsaasti harjoituksia, ja lisätehtävien avulla voi vielä varmistaa oppimansa. Siinä on myös erillinen sääntöosa, josta näkee, minkälaisiin sääntöihin harjoitusten oikeat vastaukset perustuvat. Sen avulla voi myös palauttaa mieleen, mitä säännöissä käytetyt kieliopin keskeiset käsitteet tarkoittavat. Sääntöjä voi pitää näkyvässä harjoittelun aikana, jos haluaa. Käyttäjä saa myös heti palautteen vastaustensa oikeellisuudesta, sillä menestyminen tulee näkyviin joka osion jälkeen pylväsdiagrammina.

Ohjelmaa voi samalla kertaa käyttää useampi kuin yksi opiskelija. Työskentely sujuu mukavasti esimerkiksi parityönä. Tulosten seurantaan voi vaikuttaa valitsemalla joko halutun henkilön tuloksen ruudulle tai kaikkien tulokset paperille. Tehtävämäärätkin voi valita: ison ja pienen alku-

kirjaimen harjoittelussa tehtäviä voi valita 10–20, muissa 8–16. Edelleen voi valita omille silmilleen parhaiten sopivan taustaväriin 48 vaihtoehdosta. Saatavana on myös Lisä-Oikio (500 mk), jolla voi itse tehdä harjoituksia varsinaiseen Oikioon.

Harjoituksissa voi käyttäjä testata tietojaan ja verrytellä taitojaan alkukirjainten ja pronominiin valinnassa, pohtia sanojen yhteen ja erilleen kirjoittamisen ongelmia, tarkistaa kielikorvansa rektioasioissa sekä miettiä pilkun paikkaa. Lisätehtävät rajoittuvat ison kirjaimen käyttöön ja yhdyssanojen oikeinkirjoitukseen. Harjoitukset koostuvat täydennys-, valinta- ja tekstinkorjaustehtävistä.

Kielenhuollon koko laajasta alueesta tehtävät kattavat vain osan: suurin osa tehtävistä liittyy ortografiaan (iso vai pieni alkukirjain, yhteen vai erikseen, välimerkeistä vain pilkku). Toisaalta kaikkia ortografian ongelmiaakaan ei ole otettu esille, esimerkiksi vierassanojen tai numeromerkintöjen ja lyhenteiden oikeinkirjoituksesta ei ole lainkaan tehtäviä. Ohjelmaa monipuolistavat onneksi pronominin valinta- ja rektioasiat.

Ison ja pienen alkukirjaimen käyttöä voi harjoitella kolmenlaisten harjoitustehtävien avulla. Täydennystehtävissä on annettu pelkästään pienillä kirjaimilla kirjoitettuja sanoja, jotka on kirjoitettava oikein kirjaimin, ts. on valittava, mihin kohtiin kuuluu iso kirjain. Harjoitusesimerkit ovat esimerkiksi paikan-, henkilön-, kirjojen, yritysten, eläinrotujen yms. nimiä, esim. *Täällä Pohjantähden alla, Nokia, kiinanpalatsikoira*. Valintatehtävissä on annettu kaksi vaihtoehtoa, joista on valittava oikea, esim. *isoviha ~ Isoviha, Lama-Suomi ~ lama-Suomi*. Tekstin korjaus antaa mahdollisuuden kokeilla taitojaan luonnollisessa kontekstissa. Tehtävätekstit ovat hauskoja ja monipuolisia, aihepiireinä matkailu, ooppera ja baletti, kesätapahtumat, urheilijoiden

tuotteistaminen, saippuasarjat jne. Tekstien ongelma tämäläisissä harjoitusohjelmissä on, että ne vanhenevat nopeasti. Toisaalta jos ohjelmaa on mahdollista päivittää tarpeeksi usein, tätä ongelmaa ei ole.

Pronominiharjoituksissa on ensinnäkin täydennystehtäviä, joissa valitaan oikea pronomini kahdesta vaihtoehdosta, esim. *molemmat ~ kummatkin, ne ~ he, joka ~ mikä*. Valintatehtävässä on annettu kaksi esimerkkilauseetta, joista on valittava oikea. Esimerkkilauseissa joutuu valitsemaan pronominin (esim. *joku ~ jokin*), pronominin tai ellipsin, relatiivipronominin korrelaatin paikan tai relatiivilauseen paikan suhteessa päälauseeseen.

Pronominiin paikan käyttöä koskevis- sa säännöissä mainitaan muun muassa, että pronominilla ei voi viitata adjektiiviin. Myöhemmin kuitenkin mainitaan seuraavanlaisia esimerkkejä: *Se oli kauneinta, mitä koskaan olen nähnyt. Se oli parasta, mitä minulle on koskaan tapahtunut*. Näissä *mitä*-pronomini viittaa adjektiivin superlatiiviin.

Ikuinen oikeakielisyysongelma tuntuu olevan sanojen *eräs* ja *yksi* käyttö. Tässä ohjelmassa on jo hyväksytty periaate, jonka mukaan *eräs*-sanaa voidaan käyttää myös merkityksessä 'yksi monista', 'yksilö jostain ryhmästä', esim. *Sisällissodat ovat eräs aikamme vaikeimmista ongelmista*. Oudolta sen sijaan tuntuu ohjelman säännöissä lisäys: »*Eräs*-sanan tilalla voidaan käyttää myös sanaa *muuan*.» *Muuan* on selvästi tyyliltään vanhahtava, eivätkä kielenkäyttäjät osaa nykyään taivuttaa sanaa. Ohjelman sääntöjen mukaan »*yksi* ilmoittaa yhden monista henkilöistä tai asioista, jotka ovat tuttuja myös kuulijalle». Esim. *V. L. on yksi tunnetuimpia kirjailijoitamme. Turun saaristo on yksi kauneimpia alueitamme*. Suomen kielen perussanakirjan mukaan kuitenkin tällaisissa tapauksissa pidetään parempana pelkkää partitiivia (*V. L. on tunnetuim-*

pia kirjailijoitamme. Turun saaristo on kauneimpia alueitamme), tai jos halutaan käyttää yksi-sanaa, sen kanssa tulisi käyttää elatiivia (*V. L. on yksi tunnetuimmista kirjailijoitamme. Turun saaristo on yksi kauneimmista alueistamme*).

Sääntöjen siinä kohdassa, jossa käsitellään pronominiin *joku* ja *jokin* käyttöä, olisi voinut mainita myös sen tosiasian, että *joku*-pronominia käytetään joskus myös merkityksessä 'muutama, pari'. Harjoituksissa nimittäin tämä asia nousee esiin, kun opiskelija joutuu miettimään, onko pronominia käytetty oikein esimerkkilauseessa *Osaan jonkun sanan venäjää*.

Sanojen yhteen ja erikseen kirjoittamista käsittelevässä osiossa on valintatehtäviä, joissa opiskelija joutuu valitsemaan oikean muodon kahdesta tai kolmesta vaihtoehdosta, esim. *niinikään ~ niin ikään, new yorkilainen ~ newyorkilainen ~ New Yorkilainen*. Ohjelma suosittaa yhteen kirjoitettavaksi myös muun muassa ilmauksen *itseksellekin*. Tekstinkorjausharjoituksissa on kaikki yhdyssanojen osat kirjoitettu erilleen, ja niissä on tunnistettava ja yhdistettävä ne sanat, jotka kuuluu kirjoittaa yhteen. Tekstit ovat mielenkiintoisia ja ajankohtaisia (vielä nykyin, viiden vuoden jälkeen). Aiheina ovat muun muassa kirpputorit, pakkausjätteet, ympäristöhaitat, karaoke, Lillehammerin talviolympialaiset, Ahtisaari ja EU.

Aivan kaikissa yhdyssanakysymyksissä ei ole helppo olla ohjelman kanssa samaa mieltä. Esimerkiksi se korjaa *pikku riidan pikkuriidaksi* ja *Pepsi-pullot Pepsipulloiksi*. Toisaalta sääntö kertoo, että jos jompikumpi yhdyssanan osista on erisnimi, käytetään osien välissä yhdysmerkkiä. *Kulta, paha, raukka, rukka, parka* ja *vainaja* muodostavat yhdyssanan määriteosansa kanssa, esim. *tyttökulta* ja *kissaparka*, aivan kuten ohjelman säännöt mainitsevatkin. Oikeinkirjoitusongelmana tässä on kuitenkin ehkä pikemminkin se, pitäisikö sanojen osien

välissä käyttää yhdysmerkkiä vai ei. Mukana olisi siis voinut olla myös jokin erisnimen sisältävä tapaus, esim. *Maija-kulta* tai *Kalle-vainaa*.

Ohjelmaa käyttävää opiskelijaa varmaan hämmentävät muutkin kohdat, joissa hän joutuu ratkaisemaan, käyttääkö yhdysmerkkiä vai ei. Miten tulisi menetellä esimerkiksi tapauksissa, joissa sääntö sanoo: »Kun yhdyssanan alkuosana on vieraskielinen (harvinainen) sana, käytetään osien välissä yhdysmerkkiä: *sioux-intiaani, squash-halli*.» Harjoituksissa kun on kuitenkin merkitty muun muassa *karaoke*-alkuiset yhdyssanat yhdysviivattomina oikeiksi. Hämmennystä kasvattaa säännön lisäys: »Kieleen mukautuneiden sanojen kanssa ei yhdysmerkkiä enää tarvita.» Esimerkkeinä tässä yhteydessä mainitaan *freelancetoimittaja, fleecepaita, leasingauto* ja *laserkirjoitin*. Epäselvää on, miten nämä sanat ovat ohjelmanlaatijan mielestä mukautuneet kieleen. Opiskelijan on luonnollisesti vaikea tietää, minkälaiset vierassanat ovat tarpeeksi harvinaisia. Tämä ei kuitenkaan ole ohjelman vika vaan säännön, joka aiheuttaa tulkinnanvaraisuutta.

Rektiota käsittelevissä valintatehtävissä pitää muun muassa tietää, että verbi *aloittaa* on transitiivinen ja saa nominiobjektin (*aloittaa jokin*), että *syy, ratkaisu, ottaa kantaa* ja *olla tyytyväinen* vaativat illatiivia (*syy johonkin, ratkaisu johonkin, ottaa kantaa johonkin, olla tyytyväinen johonkin*), että *ummistaa silmänsä* vaatii määritteensä ablatiiviin (*ummistaa silmänsä joltakin*) ja että *päästä osalliseksi* vaatii elatiivia (*päästä osalliseksi jostakin*). Täydennystehtävissä annetusta sanasta on osattava valita oikea muoto ja kirjoitettava se, esim. *tuoksua pihkalta/pihkalle, vaikuttaa oppimiseen, iloita keväästä, lyödä leimansa olemuksen, toivo parantumisesta, syy väkivaltaan*. Säännöissä ohjelma esittelee joukon »verbejä ja adjektiiveja, joiden rektio saat-

taa aiheuttaa ongelmia». Luettelossa mainitaan noin 40 sanaa, mukana kuitenkin myös substantiiveja, kuten *houkutus, merkitys, ratkaisu, selitys, syy ja vaikutus*.

Pilkun käyttöä voi harjoitella tekstien avulla, joihin pilkut on merkittävä. Jos on valinnut väärin, saa mahdollisuuden katsoa heti selitystä. Joissakin kohdissa sattuu niin, että selitys ei pädekään esimerkkikohtaan. Esimerkiksi lyhyitä lauseita ei välttämättä tarvitse erottaa toisistaan pilkulla. Säännöissä tämä kohta mainitaan mutta harjoituksessa sitä ei tunneta. Pilkun lisäksi ohjelmassa ei käsitellä lainkaan muiden väli-merkkien käyttöä.

Oikiota voi pitää kohtuullisen monipuolisena harjoitusohjelmana. Se sisältää hyviä harjoituksia ja tehtävätekstit ovat hauskoja, mielenkiintoisia ja vaihtelevia.

Mitään ylipääsemättömiä ongelmia ei

ohjelman käyttämisessä syntynyt. Ohjelma toimi niin kuin pitikin ja sisältö oli paikkansapitävää. Virheitä pisti silmään vain muutama harva. Jokunen kirjoitusvirhe ja lipshaus ohjelmaan on jäänyt. Kun kyseessä on oikeakielisyysasioiden opetusohjelma, on tietysti olennaisen tärkeää, että teksti sekä itse harjoituksissa että selittävässä säännöissä on kaikin puolin moitteetonta. Tässäkin suhteessa ohjelma antoi luotettavan vaikutelman. Oikio-ohjelma saattaisi hyvinkin sopia jopa yliopistokurssien osaksi tai täydennykseksi. ■

LAILA LEHIKONEN

Sähköposti: laila.lehikoinen@helsinki.fi

ANNELI LIEKO

Sähköposti: anneli.lieko@helsinki.fi

Turun yliopisto

Yleisen kielitieteen julkaisuja

1. Anneli Pajunen: *Suomen verbirektiosta. Verbin argumenttirakenteen jäsenten valinnasta*. Kirjan 1. luvun eli johdannon jälkeen annetaan 2. luvussa yleiskatsaus suomen peruslauseiden syntaksista; 3. luvussa esitetään verbien semanttinen luokitus; ja 4. luvussa suhteutetaan aineistossa esiintyvien verbien rektio niiden semanttiseen luokitukseen eli muoto selitetään merkityksen perusteella (sikäli kuin se on mahdollista). Ilm. 1999; 203 s. **Hinta 100 mk.**
2. Esa Itkonen: *Kielitieteen kääntöpuoli. Kirjoituksia vuosilta 1963–1999*. Tämä artikkelikokoelma sisältää neljä osaa: '60- ja 70-luku Suomen kielitieteessä', 'Keskustelua ja polemiikkaa', 'Tieteenfilosofiaa', 'Dichtung und Wahrheit'. Tarkasteltaviksi tulevat mm. seuraavat henkilöt: Anhava, Anttila, Baudelaire, Chomsky, Foucault, L. ja A. Hakulinen, Haspelmath, Hegel, Hintikka, Hobbes, Häkkinen, Erkki ja Terho Itkonen, Jackendoff, Karlsson, Katz, Ketonen, Konfutse, Kuhn, Lass, Lindstedt, Mo Tzu, Niiniluoto, Palonen, Quine, Ravila, Saarinen, Sintonen, Siro, Wiik, Wittgenstein. Ilm. 1999; 293 s. **Hinta 100 mk.**
3. Anneli Pajunen & Terhi Rissanen (toim.): *Näkö ja tunto. Tutkimuksia viittomakielen ja taktiilisen kommunikaation alalta*. (tulossa)

Tilaukset: Turun yliopiston kirjakauppa UNIPAPS
(WWW: <http://kirjakauppa.utu.fi>, puh. 02-333 6666)